կռիւներուն միջոց հարուած մը կ'ընդունի, որուն յիշատակը կը մնայ ամբողջ իր կեանքին մէջ. հարուած մը, սակայն ուղղուած էր ոչ թէ իրեն, այլ Ժորէսի խմբակին:

Եթէ հայ դատի ներկայ կացութեան մէջ, կռիւներ եւ հարուածներ չեն սարսափեցներ մեր պաշտպանները, անոր հակառակ հայ դաղութները ցրուած, մանաւանդ Ֆրանսայի եւ Սիւրիոյ միջեւ, կը պայքարին անլուր դժուարութիւններուն դէմ, արդիւնք իրենց ներկայ կացութեան որոնք թողլքուած են անտիրական:

Գլխաւոր պաշտպանը որ պիտի կարենար իրենց ընդառաջ դալ ու փրկել այս վատ կացութիւնը, ճիշտ Ֆրանսայի Ազգային Կրթութեան նախարարն է: Քաջալերել, տարածել մեր բոլոր դաղութներուն մէջ ամէն միջոցներով հայ բարբառը, պահել սովորութիւնները, ազգային նկարագիրը անոնց՝ որոնք ապաւինած են Ֆրանսայի ասպնջական հողին վրայ կամ սիւրիական Ֆրանսայի հովանաւորութեան հողերուն վրայ. պէտք է կ'ըսեմ, պահել մէկ խօսքով հայ ազգը իր ապագայի ճակատագրին համար: Այս է մեր խնդրանքը որ կը ներկայացնենք Ֆրանսայի Ազգային Կրթութեան Նախարարին, մանաւանդ երբ այս նախարարը կը կոչուի Ա. Տը Մոնծի:

Այժմ գոյութիւն չունի Ֆրանսայի մէջ տնտեսական կեդրոն մը ուր հայեր չապրին բազմաթիւ, Փարիզ, Մարսէյլ, Լիոն, Սէն Շամոն, Սէնթ-Էթիէն, Վիէն, Կրընոպլը, Վալանս, Ռոման... ունին արդէն որոշ դըպրոցներ եւ դասընթացքներ հայերէնի, բայց, ափսոս, ուրիշ շատ մը գիւղերու եւ գիւղաքաղաքներու մէջ հայերը զրկուած են: Դիւրութիւններ ստեղծել այս անտէր ժողովուրդի զաւակներուն. անոնց տրամադրել դասընթացքներ, Ֆրանսական դպրոցներու տեղերը, ուր կարենան հայերէն սորվիլ. այս է, Պր. Նախարար, Ֆրանսայի Ազգային Կրթութեան նախարարի մը ազնիւ դործը: Կարելի էր դեռ շարունակել այս բարիքներուն շարքը որ մեր ազգը Ֆրանսայի հողերուն վրայ ունեցաւ:

Ուրիշ խնդրանք մըն ալ ունինք ձեզմէ, Պր. Նախարար, այսինքն հայ լեզուն ալ ընդունուի, ինչպէս անցեալին, պաշտօնի քննութիւններուն, որպէս օժանդակ լեզու:

Այսպէսով, դուք անմոռանալի վարձատրութիւն մը տուած պիտի ըլլաք ուսուցիչներու ջանքերուն, հայ համայնքի դպրոցներուն, նոյնիսկ աշխարհի ամէնէն հեռաւորներուն, ինչպէս Ատոմ-Ապեպա, Հնդկաստան, Պարսկաստան... ուր կը կրկնեմ, Ֆրանսերէնը պարտաւորիչ է հայերէնին հետ: Ձեր այս ուրախ վճիռը, Պր. Նախարար, պիտի արձագանդէ բոլոր աշխարհի մեր դաղութներուն մէջ, իսկ մեր աշակերտներուն սրտերուն մէջ պիտի պահէ, սէրը մեր երկու լեզուներուն, հայերէն ու Ֆրանսերէն:

Սիրելի հայրենակիցներ, ձեր անունով այս առաջարկները կը ներկայացնեմ Ազգային Կրթութեան Նախարարին, վստահ եմ որ Տը Մոնծի պիտի լսէ մեր իղձերուն: Ազգային Կրթութեան Նախարար ըլլալէն ի վեր, այնքան բարենորոգումներ, այնքան նորութիւններ բերաւ կրթական օրէնքներուն մէջ, որոնք ոչ միայն համաձայն են կրթական օրէնքներուն, այլ բովանդակ մարդկութեան դաղափարականին: Այս իր լայն ծրագիրներուն մէջ, Ազգային Նախարարը չէ մոռցած Հայաստանը եւ Հայերը. եւ այս իր բարեացակամ զգացումներուն փաստը տուաւ մեզի նոր համայնագիտակ մը լոյս ընծայելով այս օրերուս, Ֆրանսական կառավարութեան ծրագրով եւ բարձր հովանաւորութեամբ Պր. Տը Մոնծիի ու փոխ-նախագահին Փարիզի Ակադեմիայի մեր սիրելի Վերատեսուչին Պր. Շարլըթիյին:

Այն էական եւ գնահատելի գործերուն կից է որ մեր դրացի ազգեր հրատարակեցին, Անգլիա, Իտալիա, կամ նման մեծ գործերու ձեռնարկեցին Սպանիա, Յունաստան, Սովետական Ռուսիա, դուք Պր. Նախարար կը չեշտէք թէ Ֆրանսան արդի համայնագիտակ մը կը պատրաստէ արդիական մտայնութեան համաձայն: Այսինքն մատչելի ըլլայ ամէնուն, հասարակ մարդուն ալ որ կ'ուզէ ընդհանուր դաղափար մը կազմել աշխարհի դիտական շարժումներուն. ուրեմն այս համայնագիտակը մերձենալի է ամէնուն եւ ոչ թէ որոշ փոքրամասնութեան մը միայն. այլ համայն մարդկութեան: Յաջորդական շարք մը հատորներ պիտի կազմեն ամբողջութիւնը համայնագիտակին. նուազագոյն 10 հատոր, առաւելագոյն 12. բոլորն ալ միանդամայն լոյս պիտի տեսնեն ու պիտի պարունակեն հակիրճ բացատրական պատկերներ, ընդհանուր դիծեր, մանրամասն տախտակներ, համառօտ բառդիրք մը եւ յատուկ հատոր մը տախտակներու, որով կարելի պիտի ըլլայ ամբողջութեան վրայ դաղափար մը կազմել: Այս է ձեր ծրագիրը:

Ջանացի, Պր. Նախարար, խորանալ եւ բացատրել ձեր դաղափարը. չեմ կարող աւելի լաւ վերջացնել ըսածներս եթէ ոչ մէջ բերելով ձեր ծրագրին ամբողջական համառօտութիւնը. «Կ'ուզենք հաստատել գործիք մը ծանօթութեան եւ գործունէութեան, հիմնուած խըզճամիտ վերլուծումներու վրայ, անկողմնակալ ամփոփում մը այն ամէն բանի որ գիտութիւնը մինչեւ այսօր համախմբած է մարդկային կարելիութիւնները եւ յոյսերը»: «Մարդկութիւնը, կ'ըսէ Պերկսոն, նորը չի հասկընար, եթէ հինը չի շարունակեր»: Շարունակութիւն մըն է որ կ'առնենք, մեր յանդգնութեան եւ մեր պատասխանատուութեան տակ: Այս բարձր իմացականութեան գործով չեն կրնար չհետաքրքրուիլ Ֆրանսայի բարեկամները կամ Ֆրանսացի միտքը:

Մեծ պատիւ է ինծի, Պր. Նախարար, թարգման ըլլալ ձեր դաղափարին՝ հայ ընտրանի դաղութին մօտ:

Ուրախ եմ ձեզ աւետելու, սիրելի հայրենակիցներ, որ Պր. Տը Մոնծի, Ֆրանսայի Ազգային Կրթութեան Նախարար, Նախագահ-Հիմնադիր Ֆրանսական մեծ համայնագիտակին, որոշած է որ այս պատմական յուշարձանին առաջին գլուխներուն մէջ Հայաստան եւ հայկական հարցը պիտի չեշտուի ուղղակի իր վարչութեան տակ:

Հուսկ՝ վերջացնելու համար, թոյլ տուէք որ ձեզի դառնամ, Պր. Նախարար եւ Նախագահ Վարժարանիս Յանձնախումբին:

Ձեզի կը պարտինք ձեր ներկայութիւնը մեր մէջ, Ֆրանսայի Ազգային Կրթութեան Նախարարին: Դուք ըսիք ինծի թէ ճանչնալով իր սիրտը, կրնայի իրեն բանալ մեր զգացումները, մեր իղձերը ամէն ազատութեամբ: Իմ հայրենակիցներ անհամբեր են ձեզ տեսնել հոս, իմ տեղ, բերելու անոնց Ֆրանսական խօսարանին բարձր հեղինակութիւնը, որուն դուք անդամներէն մէկն էք կամ ամէնէն յարդելին, այդ բոլոր հարցերու լուծումին մէջ որ յարդանօք կը յանձնեմ ձեզի, Պր. Նախարար Ֆրանսայի Ազգային Կրթութեան: